

LİBYA

ÜLKE KÜNYESİ

<i>Resmî Adı</i>	Libya Devleti
<i>Resmî Dil(ler)</i>	Arapça
<i>Yönetim Biçimi</i>	Cemahiriye
<i>Başkenti</i>	Trablus
<i>Nüfusu¹</i>	5.964.325
<i>Yüz Ölçümü</i>	1.759.540 km ²
<i>GSYİH¹</i>	62.3 milyar \$
<i>Kişi Başına Milli Gelir (sagp)¹</i>	17430
<i>İnsanî Gelişmişlik Sıralaması²</i>	64
<i>The Economist Demokrasi Sıralaması</i>	95 (hibrid rejim)
<i>Freedom House Özgürlük Notu</i>	Kısmen Özgür

Sagp: Satın Alma Gücü Paritesi

¹*Kaynak*: Dünya Bankası (2009)

²*Kaynak*: BM Kalkınma Programı

Libya

Arap Baharı'na NATO "Katkısı"¹

Baran Kuşoğlu*

Özet

Libya'da Şubat 2011 tarihinde başlayan ayaklanmanın temel siyasî ve sosyo-ekonomik sebepleri bulunmaktadır. Siyasi partileri yasaklayan otoriter yönetim zengin doğal kaynakların ihracatından edilen refahı halka yayma başarısı gösterememiştir. Yönetici elit zenginleşmiş ve yolsuzluklara karışmıştır. Söz konusu ekonomik yapı ve baskıcı yönetim uygulamaları halkın sokaklara dökülmesine yol açmıştır. Kaddafi yönetiminin protestolara karşı aşırı kuvvet kullanımı uluslararası toplumda eleştirilere sebep olmuştur. Sivil halkın korunması amacıyla alınan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarına dayanılarak yapılan NATO operasyonu Libya'da Kaddafi yönetimini sona erdirmiştir. Bu çalışmada, Libya'daki halk ayaklanması temel sebepleriyle incelenmekte ve bu süreç içinde uluslararası örgütlerin ve TBMM'nin Libya'daki krize ilişkin aldığı kararlara yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Libya, Kaddafi, NATO, TBMM.

Abstract

The uprising which began in Libya in February 2011 stemmed from political and socio-economic reasons. Authoritarian rule outlawing political parties has failed to spread the welfare received from the export of rich natural sources. The ruling elite has prospered and has been involved in corruption. This economic structure and oppressive administrative practices have led people to take the streets. Gaddafi's excessive use of force against the protests has led to critics in the international community. The NATO's military campaign, which was launched on the basis of the decisions of the United Nations

¹ Bu çalışma Eylül 2013 tarihine kadar yaşanan gelişmeleri kapsamaktadır.

* Yasama Uzmanı, Uluslararası İlişkiler Bölümü, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı. e-postası: baran.kusoglu@tbmm.gov.tr.

Security Council aiming at protecting the civilian population, brought an end to Gaddafi's rule. This article examines the popular uprising in Libya with its main reasons and includes the decisions of international organizations and Grand National Assembly of Turkey (GNAT) related to the crisis.

Key Words: Arab Spring, Libya, Gaddafi, NATO, GNAT

Giriş

Ortadoğu ve Kuzey Afrika (OKA) coğrafyasında gerçekleştirilen hükümet karşıtı protestolar, "Arap Baharı", "Arap Kışı", "Arap Uyanışı", "Arap İsyanı", "Arap Devrimi" gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır. Arap dünyasında baskıcı ve otoriter yönetimlere karşı meydana gelen farklı ölçeklerdeki bu halk hareketleri, bu çalışmada "Arap Baharı" olarak adlandırılacaktır; zira "Arap Baharı" nitelendirmesi, konuyla ilgili araştırmalarda yaygın biçimde kullanılan anonim bir kavramdır. OKA'da yaşanan bu süreci, bölgede uzun yıllardır egemen baskı ortamı neticesinde oluşan toplumsal bunalımın ve kaynamanın bir tezahürü olarak görmek gerekir.

Sosyal medyanın örgütlenme konusundaki yeri ise toplumsal rahatsızlığın ve memnuniyetsizliğin dışavurumu bağlamında ele alınmalıdır. Radyo, televizyon ve gazete gibi geleneksel araçların kullanımındaki yasaklar, insanları "fısıltı gazetesi" şeklinde işleyen ve örgütlenmede kolaylık sağlayan sosyal medyada örgütlenmeye yöneltmiştir. Böylelikle önceleri yazı ve resimden oluşan iletişim süreci, daha sonra ses ve görüntünün eklenmesiyle yapısal bir dönüşüme uğramıştır (Babacan, Haşlak ve Hira 2011, 9).

"Arap Baharı" süreci ilk olarak Tunus'ta Muhammed Buazizi'nin kendini yakması neticesinde başlayan halk hareketinin hükümeti devirmesiyle başlamış, ardından Mısır'da Tahrir Meydanı'ndaki gösteriler neticesinde devlet başkanının ve hükümetin görevden çekilmeye zorlanmasıyla devam etmiştir. Süreç kısa süre içinde Libya'yı da etkilemiş ve muhalifler Kaddafi rejimine karşı ayaklanmıştır. Kaddafi, Mısır ve Tunus'ta yaşananların aksine iktidardan barışçıl yollarla ayrılmayı tercih etmemiş ve isyancılara karşı kuvvet kullanımına başvurmuştur. Söz konusu kuvvet kullanımı NATO'nun Birleşik Koruyucu Operasyon isimli müdahalesini beraberinde getirmiştir (Yüksel 2012, 54).

Bu çalışmada Arap Baharı sürecinde Libya'daki halk ayaklanması, Libya hakkında genel bilgilere yer verildikten sonra Libya'nın siyasi tarihi, 1969 askerî darbesi ve Kaddafi yönetimi, uluslararası örgütlerin bu ayaklanma sürecinde almış oldukları kararlar bağlamında incelenmektedir.

1. Libya Hakkında Genel Bilgiler ve Libya Siyasî Tarihi

1.1. Libya Hakkında Genel Bilgiler

Kelime olarak eski Mısırlıların Nil'in batısında yaşayan Berberiler için kullandıkları Lebü sözcüğünden türeyen Libya ismi (Akbaş ve Düzgün 2012, 66) Yunanlılar tarafından Mısır dışında kalan Kuzey Afrika'yı belirtmek için kullanılmıştır. Ayrıca Libya ismi 1934'te İtalya tarafından Sirenayka, Trablus ve Fizan vilayetlerinden oluşan sömürge yönetimi için resmî isim olarak kabul edilmiştir (U.S. Department of State 2009). Libya 1951 yılında Afrika'da BM kararı ile bağımsızlığa kavuşan ilk ülke olmuştur (Bölme, Ulutaş, et al., 2011). Birleşik Libya Krallığı ismini alan ülkenin resmi ismi bu tarihten sonra dört kez değişmiştir. 1963'te "Libya Krallığı" ve 1969'da "Libya Arap Cumhuriyeti" biçiminde değişikliğe uğrayan resmi isim (UN 2013) 1977'de tekrar değiştirilerek Kaddafi tarafından "Libya Arap Halk Sosyalist Büyük Cemahiriyesi" olarak ilan edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2013). Ülkenin resmi ismi son olarak Ulusal Geçiş Konseyi'nin 3 Ağustos 2011 tarihli deklarasyonuyla Libya şeklinde Birleşmiş Milletler'e kayıt edilmiştir (UN 2013).

2010 yılı itibarıyla 6.461.454 kişi olarak tahmin edilen nüfusu bakımından küçük bir ülke olan Libya, 1.759.540 km²'lik yüzölçümüyle coğrafi bakımdan büyük bir ülkedir. Kilometrekareye düşen 50 kişi, düşük bir nüfus yoğunluğunu işaret etse de nüfusun yarısından fazlası en büyük iki şehir olan Trablus ve Bingazi'de yaşamaktadır. Nüfusun % 33'ünün 15 yaşın altında olduğu Libya genç bir nüfusa sahiptir. (US Department of State 2012) Araplar ve Berberiler, nüfusun % 97'lik bölümünü oluşturmaktadır. Nüfusun %97'si Sünni Müslümandır (Library of Congress 2005, 5). Arapça'nın resmî dil olduğu Libya'da, İngilizce ve İtalyanca sadece vatandaşlarca değil bazı durumlarda hükümet tarafından da kullanılmaktadır (Library of Congress 2005, 6).

1940'lardan beri yer altında petrolün olabileceğine ilişkin ipuçları bilinen Libya'da, 1955'te, Kral İdris döneminde ülkenin değişik kısımlarında yabancı şirketlerin sondaj yapmalarına izin veren bir petrol yasası kabul edilmiştir. Yapılan çalışmaların ardından Haziran 1959'da Sirenayka'daki Zelten Dağları eteklerindeki sahalarda Standard Oil adlı şirket büyük petrol yatakları bulmuş ve 1961'den itibaren yine aynı şirket tarafından petrol ihraç edilmeye başlanmıştır (Prashad, 2012, 115).

Petrol ve doğal gaz bakımından önemli kaynaklara sahip olan Libya'nın 2012 itibarıyla Gayrisafi Yurtiçi Hâsılası 87,9 milyar ABD Doları olarak tahmin edilmektedir. Yine 2012 rakamları itibarıyla 51,9 milyar Dolarlık ihracat gerçekleştiren Libya'nın ihracat kalemlerini ham petrol, doğal gaz ve petrol türevi ürünler oluşturmaktadır. (CIA The World Factbook 2013) 1959 yılında

önemli miktarda petrol rezervlerinin bulunması, Libya'yı kişi başına düşen millî gelir açısından değerlendirildiğinde müreffeh bir ülke haline getirmiştir (US Department of State 2012).

Libya'da eski siyasal sistem Kaddafi'nin kaleme aldığı ve "Yeşil Kitap²" olarak bilinen kitapta açıkladığı İslamî ve sosyalist değerleri birleştiren, parlamenter demokrasiyi ve siyasî partileri reddeden bir felsefe üzerine kurulmuştur. Bu nedenle, 1972'de Parti Siyasetinin Yasaklanması Kanunu'yla siyasî partiler yasaklanmıştır (Bölme, Ulutaş, et al., 2011, 19). Dolayısıyla Kaddafi döneminde siyasî parti bulunmamaktaydı. 22 Ocak 2012 tarihinden itibaren Libya'da siyasi partiler kurulmuştur. Bu partilerin belli başlıcalarının isimleri şu şekildedir (T.C.Dışişleri Bakanlığı 2012, Ziya 2012):

- Adalet, Özgürlük ve Kalkınma Partisi
- Kımme (Zirve) Partisi
- Özgür Demokratik Libya Adalet ve Kalkınma Partisi
- Gelecek Libya Partisi
- Liberal Libya Partisi
- Ulusal Dayanışma Partisi
- Vatan için Birlik Partisi
- Vatan Partisi
- Libya Demokratik Partisi
- Yeni Libya Partisi
- Demokrat Parti
- Libya Milli Partisi
- Ulusal Demokratik Parti
- Ulusal Demokratik Gelecek Partisi
- Milli Kongre Partisi
- Demokratik Sosyal Parti
- Demokratik Parti
- Uyanış Partisi

Müslüman Kardeşler bu tarih itibarıyla parti kurma çalışmalarını sürdürmekteydi. Bu çalışmalarını neticesinde 3 Mart 2012 tarihinde Adalet ve İnşa (Kalkınma) adıyla bir parti kurulmuştur (Hürriyet, 2012).

² Yeşil Kitap'ın ilk kısmı 1975'te yayınlanan "Demokrasi Sorununa Çözüm: Halkın İktidarı", ikinci kısmı 1977'de yayınlanan "İktisadi Sorunlara Çözüm: Sosyalizm" ve üçüncü kısmı 1981'de yayınlanan "Üçüncü Evrensel Teorinin Sosyal Temeli" isimlerini taşımaktadır (Bölme, Ulutaş, et al., Batı ve Kaddafi Makasında Libya 2011, 10).

Seçim sistemi, 200 üyeli mecliste 80 üyeyi siyasi partilere, 120 üyeyi ise bağımsız adaylara ayırmıştır. Seçimlerde yarışan siyasi yelpazeye bakıldığında partilerin temel olarak liberal, milliyetçi ve İslamcı olmak üzere üç temel eğilimden olduğu görülmektedir. %65 katılım oranı ile gerçekleşen seçimi, Mahmut Cibril liderliğindeki Ulusal Güçler Koalisyonu kazanmıştır (Ziya 2012).

1.2. Libya Siyasî Tarihi

Libya, tarihinin büyük bir bölümünde, Fenikelilerden Kartacılara, Yunanlılardan Romalılara kadar çok çeşitli yabancı güçlerin yönetimi altında olmuştur. M.S. 7. yüzyılda Araplar Libya'yı fethetmiş, böylelikle yerli halkın çoğu İslam'ı kabul etmiş ve Arapça ortak dil haline gelmiştir (US Department of State 2012). 16. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti Libya'yı fethetmiştir. Osmanlı tarafından fethedildiği 1551'den 1864'e kadar Trablusgarp eyaleti adıyla yönetilmiştir. 1864'te Teşkil-i Vilâyet Nizamnâmesi ile Trablusgarp eyaleti vilayet olmuştur. Trablusgarp vilayetine bağlı olarak Trablusgarp Sancağı, Hums Sancağı, Cebel-î Garbi Sancağı, Fizan Sancağı, Sirenayka³ (bugünkü Bingazi) Sancağı kurulmuştur. 1877 yılında çıkarılan başka bir kanunla Bingazi, Derne ve çevresi Trablusgarp vilayeti yerine doğrudan doğruya İstanbul'a bağlı bir sancak haline getirilmiştir (Doğan ve Durgun, 2012, 64). Bu yapılanma kabilelerin bölgedeki dağılımı temelinde gerçekleştirilmiştir (Ayhan, Arap Baharı, Devrimler ve Değişim 2012, 149).

Libya, 1911 yılında İtalyanların ülkeyi ele geçirmesine kadar Osmanlı yönetimi altında kalmıştır. İki Dünya Savaşı arası dönemde Sirenayka Emiri Kral İdris liderliğinde İtalyan işgaline karşı mücadeleye girişilmiştir. Mussolini 1935'te başlattığı politika ile Libya'ya çok sayıda kişi yerleştirmiş ve nüfusun yaklaşık beşte biri İtalyan olmuştur (Encyclopedia Britannica 2012).

Bağımsızlık

İkinci Dünya Savaşı sırasında 1942'de İngiliz-Fransız kondominyumuna⁴ giren Libya, 1947 yılında imzalanan antlaşmada İtalyanların Libya'ya ilişkin tüm haklarından vazgeçmeyi kabul etmesinin ardından bağımsızlık sürecine girmiştir. BM Genel Kurulu'nun 1949'da aldığı kararla, Libya'nın 1 Ocak 1952'den önce bağımsızlığını kazanması öngörülmüş; Libya, 24 Aralık 1951'de bağımsızlığını ilân etmiştir (CIA 2012).

Bağımsızlığın ardından Kral İdris yönetiminde anayasal bir monarşi tesis

³ Libya'nın doğusunda, kıyıda bulunan bir bölge.

⁴ Kondominyum, iki ya da daha çok sayıda devletin, bir ülke veya bir bölge üzerinde ortak yönetimini ifade eden bir uluslararası hukuk terimidir (Dağ 2004, 105).

edilmiştir ve siyasal partiler yasaklanmıştır. 1953'te Arap Ligi'ne katılan Libya, Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme girişimiyle ortaya çıkan krizde her ne kadar İngiliz birliklerinin topraklarında konuşlanmasına izin vermemişse de hükümet uluslararası ilişkilerde Batı yanlısı politikalar takip etmiştir (Encyclopedia Britannica 2012). 1953'te İngiltere'ye Libya'nın doğusunda bulunan Tobruk ve El-Adem şehirlerinde, 1954'te ise Amerika Birleşik Devletleri'ne Trablus yakınlarında kira karşılığı üs kurmalarına izin verilmiştir (Prashad, 2012, 112).

1959 yılında petrol rezervlerinin bulunması ülkeyi ekonomik anlamda önemli bir noktaya taşımıştır. Daha önceden uluslararası yardımlara ve ülkedeki Amerikan ve İngiliz hava üsleri sebebiyle elde edilen ranta bağımlı olan Libya, 1961'de başlayan petrol ihracıyla birlikte zengin bir monarşi haline gelmiştir. Artan zenginlikle birlikte hükümet hizmetlerinde ve inşaat projelerinde artış olmuş fakat bu aynı zamanda hayat pahalılığını da beraberinde getirmiştir (Encyclopedia Britannica 2012). Petrol gelirlerinden kaynaklanan refahın gittikçe yönetici elite toplanması ve hayatın pahalılaşması halk arasında huzursuzluklara yol açmıştır. (US Department of State 2012) Tüm bunlara ilaveten, Kralın 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'e açıkça karşı çıkmaması (Encyclopedia Britannica 2012) halkı, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın Pan-Arap söylemlerine yaklaştırmıştır (US Department of State 2012).

1969 Askerî Darbesi ve Kaddafi Yönetimi

Bütün bu gelişmelerin yol açtığı sürecin sonunda 1 Eylül 1969 günü Libya ordusundan bir grup subay 27 yaşındaki yüzbaşı Muammer Ebu Minyar el-Kaddafi liderliğinde Kral İdris'i devirerek yönetimi ele geçirmiştir (Taşkesen 2011, 267). Devrim Komuta Konseyi tarafından yönetilen yeni rejim, Libya Arap Cumhuriyeti'ni ilân etmiştir. Çok geçmeden Kaddafi yeni rejim içindeki pozisyonunu sağlamlaştırarak liderliği ele geçirmiş (ICG 2011, 6) ve 1977'de ülkenin ismini "Libya Arap Halk Sosyalist Büyük Cemahiriyesi" olarak değiştirmiştir.

1969'dan 2011'e kadar siyaset ve yönetim Kaddafi'nin başkanlığındaki Devrim Konseyi'nin sorumluluğu altında yürütülmüştür (Aşula 2011). "Genel Halk Kongresi" en yüksek organdır ve yasama faaliyetini yerine getirmiştir (The Economist 2009). Hükümet, hizmetleri yürütmekle görevli ve sekreter diye tâbir edilen kişilerden oluşan "Genel Halk Komitesi" adı altında örgütlenmiştir. Ayrıca, mahalle bazında gündelik işlerin görüşüldüğü "Halk Komiteleri" görev yapmıştır. Her iki komite de kendi genel kurulları tarafından seçilmiştir (Aşula 2011). Kaddafi'nin yazdığı üç ciltlik "Yeşil Kitapta" bu düzenlemenin gerekçeleri ve ayrıntıları belirlenmiştir. Kaddafi'nin yaklaşımına göre devrimde durmak söz konusu olmayacağından devrim daimidir ve bu

manada gündelik yönetim Halk Komitelerine devredilmiştir (Aşula 2011). Bu bağlamda “Yeşil Kitap” halk demokrasisinin tüm siyasal temsil biçimlerinin reddi üzerinde şekillenmiştir. Kaddafi’ye göre parlamento milletin yanlış bir temsil biçimidir ve parlamenter sistemler demokrasi sorunsalına verilmiş yanlış bir cevaptır. Parlamento üyeleri milleti değil sadece kendi partilerini temsil ederler. Bu tür sistemlerde halk siyasal organlar tarafından sömürülmektedir. Ancak Kaddafi’nin yerel konseyler aracılığı ile halkın ve kitlelerin devleti” olarak tanımladığı Cemahiriye sisteminde (CIA 2012) her vatandaş, halk komitelerine doğrudan ve en alt düzeyden katılarak siyasal sürecin parçası olmaktadır (ICG 2011, 7).

Cemahiriye sistemi İslamî ve sosyalist unsurlarla Arap milliyetçiliği içeren siyasal ve sosyal bir düzeni öngörmüştür (Bölme, Ulutaş, et al., Batı ve Kaddafi Makasında Libya 2011, 9). 1992 yılında Kaddafi siyasal sistemde bazı değişikliklere giderek Libya’yı komünal manada 1.500 “mahalleye” (*mahallat*) bölmüş ve bu mahallelerin her biri kendi bütçesini, düzenleme ve uygulama yetkisini haiz olmuştur (The Economist 2009). Kaddafi Yeşil Kitap’ta hem siyasette hem de ekonomide İslam’ın temellerine geri dönmek için kapitalizmi ve komünizmi reddeden “Üçüncü Evrensel Teori”yi savunmuştur (Prashad 2012, 125).

Libya halk ayaklanmasına kadar politik süreçlerin yoğun bir şekilde tek adama odaklandığı bir yapıyla idare edilmiştir. Başka bir ifadeyle, Libya, Albay⁵ Kaddafi’nin davranışları, çıkarları ve düşünceleri doğrultusunda şekillenmiştir. Cemahiriye sisteminde bir yürütme organı olmadığından Kaddafi’nin sistem içinde resmî bir görevi olmamıştır. Kendini bir “devrim lideri” ve “kılavuz” olarak takdim eden Kaddafi, sömürge ve krallık dönemlerinin totaliter güç kullanımlarından uzak bir imaj çizmeye çalışmıştır (Bölme, Ulutaş, et al., Batı ve Kaddafi Makasında Libya 2011, 9). Ancak yönetim yapılarını tamamen kendisinin politikalarını uygulayan araçlar olarak tanzim etmiştir. Kendi siyasi ve askeri gücünü pekiştirmek için Libya’daki kabile yapılanmasını kullanmıştır. Bu bağlamda kabileler arasındaki rekabeti tetiklerken kendisinin mensup olduğu Kaddafi kabilesinin üyelerini devlette kilit konumlara getirmiştir (Bölme, Ulutaş, et al., Batı ve Kaddafi Makasında Libya 2011, 10). Ayrıca Kaddafi, çocuklarını, Ulusal Güvenlik Konseyi, Milis Kuvvetleri ve Telekom Şirketi gibi stratejik yerlerde en üst yönetici olarak görevlendirmiştir (Brahimi 2011, 607-609). Kaddafi kilit pozisyonlara yerleştirdiği adamlarıyla oluşturduğu himayecilik ilişkileri ve kabile yapısı ile yerel yönetimler üzerindeki kurduğu kontrol sayesinde kendine karşı muhalefeti sindirmede büyük başarı elde etmiştir (Bölme, Ulutaş, et al., Batı ve Kaddafi Makasında Libya 2011, 9).

⁵ Kaddafi darbe sonrasında Albay rütbesi almıştır. (Taşkesen 2011, 267).

Kaddafi, kurduğu rejime gerek politik gerekse ekonomik bakımdan tam anlamıyla hâkim olmuştur. Girişimcileri “parazitler” olarak nitelendiren Kaddafi petrolü ve toprağı devletleştirmiş, ihracat ve ithalat üzerinde tekel kurmuştur. Bu yüzden petrol sektörü dışında bir sanayi gelişmemiştir (Brahimi 2011, 607-609). Petrolden elde edilen gelir de “beşikten mezara sosyal sübvansiyon” olarak nitelendirilebilecek sosyal refaha, en başta da konutlaşmaya ve sağlık hizmetlerinin artırılmasına harcanmıştır (Prashad 2012, 116). Ancak petrol fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar devletin bu sosyal harcamaları karşılamaya devam etmedeki yeteneğini zayıflatmıştır (Prashad 2012, 143). Bu tür yapısal sorunlara ilaveten 1979 yılından beri ABD tarafından Libya'ya uygulanan ambargo ve içinde Amerikalı yolcuların bulunduğu bir uçağın Libya destekli olarak İskoçya'nın Lockerbie kasabası yakınlarında düşürülmesi sonrasında 1992'de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler yaptırımları Libya vatandaşlarının karaborsayla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Bu bağlamda yanlış ekonomik yönetim politik huzursuzlukla birleşmiştir (Brahimi 2011, 607-609). Birleşmiş Milletler yaptırımları neticesinde maruz kaldığı uluslararası izolasyonun olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için Kaddafi, ABD ve İngiltere'nin Lockerbie sorumlularının yargılanması teklifini kabul ederek 1999'da şüphelileri İskoçya'ya teslim etmiştir (Bölme, Ulutaş, et al., Batı ve Kaddafi Makasında Libya 2011, 13). Ayrıca 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin giriştiği “terörizmle” mücadeleyi Kaddafi'nin savunması, Libya'nın ABD ile olan ilişkilerine olumlu anlamda yansımış ve ABD, Libya'yı terörü finanse eden ülkeler listesinden çıkarmıştır. ABD'nin Libya'ya uyguladığı ambargoyu da kaldırması Libya'yı ekonomik anlamda biraz olsun rahatlatmıştır (Bölme, Ulutaş, et al., Batı ve Kaddafi Makasında Libya 2011, 14). Ancak özellikle petrol ve doğalgaz ihracatından elde edilen gelirin tabana yayılmaması, ekonomik rahatlamının halka yansıtılmaması (Öztürkler 2012, 83) ve ekonomik reformlar bağlamında hızla liberal ekonomiye geçişin sosyal harcamaları kısıtlanması halkın sokaklara dökülmesinde tetikleyici bir rol oynamıştır (Bölme, Ulutaş, et al., Batı ve Kaddafi Makasında Libya 2011).

2. Yaşanan Ayaklanma ve Sonrasındaki Gelişmeler

Tunus ve Mısır'da yönetim karşıtı protestoların ardından Libya'da da muhalif güçler harekete geçmiş ve Kaddafi rejimine başkaldırmıştır. Muhalif avukat Fethi Terbil'in 15 Şubat 2011'de Bingazi'de tutuklanması Libya'da iç çatışmaya giden süreci başlatmıştır. Barışçıl gösterilere karşı güvenlik güçlerinin sert müdahalesi gerginliğin artmasına ve muhaliflerin 17 Şubat'ta “Öfke Günü” gösterileri düzenlemesine yol açmıştır (Ayhan, Arap Baharı, Devrimler ve Değişim 2012, 145). Avukat Terbil'in tutuklanması, Trablusgarp'taki Ebu Selim Hapishanesi'nde 1996'da bastırılan ayaklanmada öldürülen 1000'den fazla kişinin akrabasının temsilcisi olması bakımından dikkat çekmiştir (BBC

News Africa 2011). Ayrıca tutuklamanın gerçekleştiği Bingazi şehri Kaddafi'nin devirdiği Kral İdris'in yönetim merkezi ve muhaliflerin en güçlü olduğu şehir olması bakımından sembolik önemi haizdir (Ayhan 2011, 490). Ayaklanmanın ardından başta Bingazi olmak üzere bazı şehirleri ele geçiren muhaliflere Kaddafi yönetimi sert bir karşılık vermiş ve ülkede iç savaşı andıran bir mücadele başlamıştır (Aljazeera 2011). Çünkü Kaddafi yönetimi özel birlikler ve Afrika kökenli paralı askerler kullanarak olayları kabileler arası bir çatışmaya dönüştürmüştür (Ayhan, Arap Baharı, Devrimler ve Değişim 2012, 163). Savaş uçaklarından tanklara uzanan çeşitli ağır silahlar kullanan Kaddafi, kontrolünü yitirdiği şehirleri tekrar ele geçirmeye çalışmış ve açık tehditlerde bulunarak özellikle Bingazi'deki isyancılara saldırmıştır. Kaddafi'nin ayaklanmaya karşı "demir yumruk" yaklaşımı, Libya'daki halk hareketinin Mısır ve Tunus'ta yaşananlara kıyasla daha uzun ve şiddetli olmasına yol açmıştır (Brahimi 2011). Bu yaklaşım muhalefeti destekleyen kabilelerin başta Bingazi olmak üzere ülkenin doğusundaki şehirlerde kontrolü ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır (Ayhan 2012, 166). Muhaliflerin Doğu Libya'da kontrolü ele geçirmesiyle bu bölgede Kaddafi yönetimine alternatif bir siyasi yapının kurulmasına yönelik çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Bu yoğun çabaların sonucunda muhalifler, 5 Mart 2011'de, Kaddafi döneminde Adalet Bakanlığı ve Halk Komitesi Genel Sekreterliği yapmış olan Mustafa Muhammed Abdulcelil liderliğinde Geçici Libya Ulusal Konseyi'ni kurmuştur (Ayhan 2012, 166-167).

Libya'da ayaklanmayı ateşleyen faktörler OKA'da yer alan diğer ülkelerdekiyle benzer nitelik taşımaktadır. On yıllardır süregelen otoriter ve baskıcı yapı yolsuzluklar ve kötü yönetim ile birleşince halk mevcut rejimi devirme hedefiyle birleşmiştir. Mısır ve Tunus'taki devlet teşkilatı Hüsnü Mübarek ve Zeynel Abidin Bin Ali'nin iktidara gelmelerinden çok önce yapılandırıldığı ve bir anlamda bu liderlerden bağımsız olduğu için, her ikisinin iktidardan ayrılmasından sonra da devlet yapısı ayakta kalabilmiştir. Ancak Mısır ve Tunus'tan farklı olarak Libya tamamen lidere endeksli yapılandığından Libya'daki ayaklanma süresince çatışmalar, ölüm-kalım mücadelesi karakterine bürünmüştür (ICG 2011, 2).

Kaddafi'nin 20 Ekim 2011'de öldürülmesiyle 42 yıldır süren diktatörlük sona ermiştir. 19 Kasım'da Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam Kaddafi'nin tutuklanmasıyla Libya için Kaddafi ailesi dönemi tamamen bitmiş ve yeni bir dönem başlamıştır (SETA 2011, 48). Ancak Libya'nın önünde bu yeni dönemde önemli zorluklar bulunduğu bir gerçektir. Siyasi istikrarı sağlama sürecinde, iç çatışmaya varma ihtimali dahi taşıyan güç paylaşımındaki rekabet, milislerin silahsızlandırılması, Kaddafi'ye isyanın çıkış noktasını teşkil eden siyasi taleplerin ve ekonomik reformların nasıl yerine getirileceği bu zorlukların başında gelmektedir. NATO bünyesindeki devletlerin bu güç paylaşımına müdahil olmaları ihtimali ise sağlanmak istenen siyasal istikrarı güçleştirecek unsurları ihtiva etmektedir (SETA 2011, 48).

Tüm bu zorlukların yanı sıra, Amerika'nın Libya Büyükelçisi J. Christopher Stevens'in 11 Eylül 2012 günü öldürülmesi olayı her ne kadar dünya basınında ve Türkiye'de "Innocence of Muslims" (Müslümanların Masumiyeti) adlı İslamiyet'i karaladığı iddia edilen filme yönelik tepkilerin bir sonucu olarak yer almışsa da bu süreçte göz ardı edilmemesi gereken birtakım gelişmeler bulunmaktadır. (Örmeci 2012, 1)

Sözkonusu gelişmelerden biri Yemen'de 10 Eylül 2012'de Amerikan insansız hava araçlarının yaptığı saldırı neticesinde Yemen El Kaidesi'nin iki numaralı ismi kabul edilen Said el-Şihri'nin öldürülmesinin Ortadoğu coğrafyasında radikal İslamcı/Selefi tabanda yarattığı büyük tepkidir. İsrail istihbaratına yakın DEBKA sitesinde yer alan habere göre, bu olaydan sonra El Kaide'nin iki numaralı ismi kabul edilen Eymen ez-Zevahiri'nin hem bu olay, hem de Haziran ayında yine Amerikan insansız hava araçlarının yaptığı saldırıda Kuzeybatı Pakistan'da öldürülen Ebu Yahya el-Libi'nin intikamını almak amacıyla Amerikan büyükelçiliklerine saldırı emri verdiği iddia edilmektedir (Örmeci 2012, 1).

11 Eylül 2012 tarihinde Libya ve Mısır'da, 13 Eylül 2012 tarihinde Yemen'de ABD büyükelçiliklerine ve 23 Nisan 2013'te Libya'da Fransa büyükelçiliğine yönelik gerçekleştirilen saldırıları sadece bir filme tepki olarak görmek, bölgedeki halklar arasında yaygın olan anti-Amerikan hissiyatın, Selefi-lerin rakiplerine (Özkan 2013), örneğin Muhammed Mursi'nin Devlet Başkanı olduğu Mısır'da Müslüman Kardeşler hükümetine meydan okumalarının (Ignatius 2012) ve Arap Baharı sürecinin ABD karşıtlarının yükselişi şeklinde gösterilmesine yönelik girişimlerin gözardı edilmesine sebep olacaktır.

3. Uluslararası Örgütlerin

Libya'daki Ayaklanmaya İlişkin Kararları

3.1. Birleşmiş Milletler

3.1.1. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 26 Şubat 2011 tarihli ve 1970 sayılı Kararı

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), 26 Şubat 2011 tarihinde aldığı 1970 sayılı Karar ile Libya'daki durumdan derin endişe duyulduğunu belirtmiş ve sivillere karşı kuvvet kullanımını ve şiddeti kınamıştır. (26 Şubat 2011 tarihli ve 1970 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı 2011) Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nın 7. bölümü ve 41. maddesi bağlamında harekete geçerek 15 Şubat 2011'den sonra meydana gelen olaylarla ilgili olarak Libya Arap Cemahiriyesi'ni Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısı'na sevk etmiştir (United Nations 2011).

Kararda, Libya'ya yönelik olarak silah ambargosunun tesis edilmesi ve Libya'ya ait varlıkların dondurulması kararlaştırılmıştır (United Nations 2011). Ayrıca Kararda, Muammer Kaddafi ve oğullarının da aralarında bulunduğu 16 üst düzey kişinin isimlerinin yer aldığı 1 no'luEk'e atıfta bulunularak seyahat yasağı getirilmiştir (United Nations 2011). Kararın 1 no'luEk'inde yer alan isimlere yönelik uygulanacak seyahat yasağı ve ülkeye giriş izni verilmemesi hususunda gereken önlemleri üye ülkelerin almaları kararlaştırılmıştır.

3.1.2. BMGK'nin 17 Mart 2011 tarihli ve 1973 sayılı Kararı

BGMK 17 Mart 2011 tarihinde Libya'daki durum hakkında 1973 sayılı Kararı kabul etmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) Şartının 7. Bölümü altında benimsenen karar bağlayıcı bir nitelikte olup tüm ülkeler bakımından uygulanması zorunlu hükümler içermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2011).

Kararda, BMGK'nin 26 Şubat 2011 tarihinde almış olduğu 1970 sayılı karar hatırlatılarak Libya makamlarının 1970 sayılı kararın gereklerini yerine getirmedeği ifade edilmiştir.(United Nations 2011/ 1973) Libya makamlarının Libya halkının korunmasındaki sorumluluğunun tekrar edildiği kararda ülkede sivillere yönelik saldırıların ve tırmanan şiddetin endişe yarattığı belirtilerek taraflara derhal ateşkes çağrısı yapılmış ve saldırıların tamamen sonlandırılması talep edilmiştir. (Başbakanlık Basın Merkezi 2011)Libya'da sivil halkın korunması için gerekli tüm önlemlerin alınması, bu meyanda, Libya hava sahasının insancıl amaçlı olanlar hariç tüm uçuşlara kapatılması hükümlerine yer verilen kararda, sivillerin korunması başlığı altında herhangi bir şekilde Libya topraklarının herhangi bir bölümünde yabancı işgal güçlerinin bulunamayacakları da vurgulanmaktadır (Başbakanlık Basın Merkezi 2011).

Kararda, Libya halkının meşru beklentilerini karşılayacak bir çözümün bulunması için çabaların artırılmasına ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği (BMGS) tarafından atanan Özel Temsilcinin ve Afrika Birliği'nin atadığı Yüksek Düzeyli Komite'nin çabalarına destek beyan edilmektedir. 1973 sayılı BMGK Kararında ayrıca, 1970 sayılı BMGK kararıyla tesis edilen silah ambargosunun uygulanması ve Libya'ya ait varlıkların dondurulması hükmünün kapsamının genişletilmesi hakkında hükümlere de yer verilmektedir. (Başbakanlık Basın Merkezi 2011) Libya'ya ait varlıkların dondurulmasına ilişkin bir liste Kararın Ek'inde yer verilmiştir.

3.1.3. BMGK'nin 19 Eylül 2011 tarihli ve 2009 sayılı Kararı

BMGK'nın 2009 sayılı Kararı ile Libya'ya uygulanmakta olan yaptırımların yasal çerçevesini çizen 1970 ve 1973 sayılı BMGK Kararları'nın icraya yönelik bazı maddelerinde kısmen değişikliğe gidilmekte, ayrıca ilave düzenlemeler getirilmektedir. Bu düzenlemelerde aşağıdaki hususlar öngörülmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2012):

- İlk aşamada üç aylık bir dönem için kamu düzeninin tesisi, ülkede kapsamlı siyasi diyalogun başlatılması, insan haklarının korunması ve ekonomik kalkınma sürecine destek olmak amacıyla bir "BM Destek Misyonu" (UNSMIL) konuşlandırılması,
- Libya'ya yönelik silah ambargosunun muhafaza edilmesi, Libya'ya ait yurtdışındaki mal varlıklarına yönelik kısıtlamalara esneklikler getirilmesi,
- NATO'nun gözetiminde sivillerin korunması amacıyla sürdürülmekte olan uçuş yasak bölge uygulamasının koşullar elverene kadar muhafaza edilmesi,
- Libya'da sicile kayıtlı hava araçları için getirilmiş uçuş yasaklarının kaldırılması.

3.2. NATO

NATO Libya'daki krize ilişkin olarak ilk kez 8 Mart 2011 tarihinde Akdeniz'de AWACS erken uyarı uçaklarının katıldığı bir gözetleme operasyonu başlatmıştır. Böylelikle Libya hava sahasındaki hareketler hakkında detaylı bilgi edinme olanağı elde edilmiştir. 10 Mart 2011'de NATO Savunma Bakanları toplantısında Akdeniz'de havadan gerçekleştirilen gözetleme operasyonunu desteklemesi amacıyla ittifak gemilerinin de bölgeye gönderilmesi kararlaştırılmıştır (NATO 2011).

19 Mart 2011'de Fransız savaş uçakları 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararını gerekçe göstererek Kaddafi güçlerini bombalamıştır (Usul 2011, 6). Ancak ne 1973 sayılı BMGK Kararı ne de herhangi bir NATO belgesi Kaddafi'nin devrilmesi için doğrudan kuvvet kullanımını meşrulaştırmamıştır. (Ayhan 2011, 490) Bu gelişmenin hemen ardından 22 Mart 2011 tarihinde NATO, 1973 sayılı BMGK Kararında belirtilen Libya'ya silah ambargosunun arttırılması için bir operasyon başlatılmasına karar vermiştir. Bu kapsamda Orta Akdeniz'de NATO gemileri ve uçakları silah ambargosunun etkili bir şekilde uygulanması konusunda yetkilendirilmiştir. Ancak NATO gemilerinin hiçbir şekilde Libya karasularına girmeyeceği ve Libya topraklarında asker konuşlandırılmayacağı özellikle belirtilmiştir. 24 Mart 2011'de ise NATO, BM'nin kabul ettiği "uçuşa yasak bölge" uygulamasını güçlendirmeye karar vermiştir (NATO 2011).

3.3. Arap Ligi

Arap Ligi, sadece Suriye ve Cezayir'in karşı oy kullandığı 12 Mart 2011 tarihli toplantısında BMGK'ye Libya'da uçuş yasak bölge ihdası yönünde bir çağrıda bulunmuştur. Böylelikle Kaddafi'nin savaş uçakları ile isyancılara saldırmasının engellenmesi amaçlanmıştır (BBC 2011).

3.4. Afrika Birliği

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi, 10 Mart 2011 tarihinde devlet ve hükümet başkanları düzeyinde gerçekleştirdiği toplantının ardından Libya'daki duruma ilişkin olarak Yüksek Düzeyli ad-hoc Komite atadığına dair bir karar açıklamıştır (African Union 2011, 1). Açıklanan bildiri söz konusu komitenin Libya'daki tüm taraflarla temas halinde olması, sürece ilişkin devamlı olarak değerlendirmelerde bulunması ve taraflarla gerçekleştirilecek reformlar konusunda kolaylaştırıcı diyalog kurması kararlaştırılmıştır (African Union 2011, 2). Krizin bir an önce çözülmesine yönelik çabaların kolaylaştırılması hususunda Arap Birliği, İslam Konferansı Örgütü, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler ile iletişime geçmesi konusunda yetkilendirildiği belirtilmiştir (African Union 2011, 2). Bu komite Afrika Birliği sözcüsü, Moritanya İslam Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Mali Cumhuriyeti, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Uganda Cumhuriyeti devlet başkanlarından müteşekkildir (African Union 2011).

3.5. İslam Konferansı Örgütü

İslam Konferansı Örgütü, Libya'da isyan başladıktan sonra duruma ilişkin BMGK ile birlikte (United Nations 2011) ilk açıklama yapan iki uluslararası örgütten biri olmuştur (The Organization of Islamic Cooperation 2011). Ayrıca 8 Mart 2011 tarihli kararında İslam Konferansı Örgütü, uçuşa yasak bölge çağrısına yer vermiş; Libya'nın toprak bütünlüğüne, Libya'ya herhangi bir askeri müdahaleye karşı kararlı tutumuna ve barışçıl yollardan bir çözümün gerekliliğine vurgu yapmıştır (The Organization of Islamic Cooperation 2011). Ayrıca İKÖ Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu, 29 Mart 2011'de Londra'da gerçekleştirilen toplantıya katılarak bir Temas Grubunun kurulması yönündeki öneriyi memnuniyetle karşıladığını belirterek öneriye destek vermiştir (The Organization of Islamic Cooperation 2011, 15).

3.6. Libya Temas Grubu

BMGK'nın 1970 ve 1973 sayılı kararlarının ardından 29 Mart 2011'de Londra'da gerçekleştirilen Libya gündemli konferansa çok sayıda hükümetin temsilcisi katılmış ve Libya'daki gelişmeler değerlendirilmiştir (Bölme, et al. 2011, 46). Libya'daki taraflarla temas için odak noktası oluşturmak, Libya halkının geçiş sürecini sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesine yardım etmek ve uluslararası çabaların koordinasyonu için Libya Temas Grubu'nun kurulmasına karar verilmiştir (Aljazeera 2011). İngiltere Dışişleri Bakanı William Hague ve Katar Başbakanı Hamad Bin Jassim Al Thani'nin konferans sonrası gerçekleştirdikleri basın toplantısında Kaddafi'ye yönetimden ayrılması çağrısı yapılmış ve soruna ilişkin tek çözümün ancak bu olabileceği ifade edilmiş-

tir. Ayrıca basın toplantısında Temas Grubu'nun ilk toplantısını Katar'ın başkenti Doha'da gerçekleştireceği bildirilmiştir. Söz konusu toplantı, 13 Nisan 2011'de Doha'da gerçekleştirilmiş ve Kaddafi'ye saldırılarını durdurması ve yönetimden ayrılması yönünde bir çağrı yapılmıştır (BBC 2011). Libya Temas Grubu 13 Nisan 2011'de Doha, 5 Mayıs 2011'de Roma, 9 Haziran 2011'de Abu Dabi, 15 Temmuz 2011'de İstanbul ve 25 Ağustos 2011'de yine İstanbul olmak üzere toplamda 5 toplantı gerçekleştirmiştir (Bölme, et al. 2011, 46).

4. TBMM'nin Libya'ya Asker Gönderilmesine Dair Kararı

Libya'daki halk isyanına karşı Kaddafi güçlerinin orantısız kuvvet kullanımı neticesinde bir uluslararası koalisyon operasyonu gerçekleşmiştir. Türkiye Tunus'ta başlayan ve Mısır'la devam eden halk ayaklanmalarının Libya'ya sıçraması sonrasında belli bir aşamaya kadar dış müdahaleye karşı bir tutum sergilemiştir (Kıbaroğlu 2011, 32). NATO'nun sürece müdahil olması ve askerî operasyonların komutasını almasıyla beraber, ittifak üyesi Türkiye'nin sorumlulukları gündeme gelmiştir. Her ne kadar Türkiye askerî bakımdan Libya'ya yönelik bir harekâta muharip olarak katılmayacağını beyan etmişse de Libya'ya yönelik silah ambargosunu denetleyecek NATO deniz gücünde Türk Silahlı Kuvvetleri unsurlarının görev alacağı belirtilmiştir. (TBMM 2011). Bu bağlamda, Anayasa'nın 92. maddesi hükmü gereğince Bakanlar Kurulu, TBMM'den izin istemiştir.

Tezkerenin gerekçesinde “Ülkemiz, Libya'daki gelişmeler hakkında NATO çerçevesinde yapılan çalışmalara da başından bu yana yapıcı katkı sağlamış ve aktif yönlendirmede bulunmuştur. NATO, BM Güvenlik Konseyi kararları uyarınca bir görevlendirme yapılması ihtimaline hazırlıklı olabilmek amacıyla, görünür ihtiyaç, sağlam hukuki zemin ve bölgesel destek ilkeleri temelinde insani yardım çabalarının ve silah ambargosunun uygulanmasının desteklenmesi ve uçuşa yasak bölge oluşturulması alanlarında planlama çalışmalarını gerçekleştirmiştir. NATO'nun Libya bağlamında üstlenmesi muhtemel rolde, ittifakın mümtaz konuma sahip bir üyesi olarak ülkemizin de ulusal strateji ve çıkarlarımız doğrultusunda üzerine düşen sorumlulukları üstlenmesi ve gerekli katkıları yapması öngörülmektedir.” ifadelerine yer verilmiştir. (TBMM 2011)

TBMM'ye izin için gönderilen Başbakanlık tezkeresinde, “BMGK tarafından alınan 26 Şubat 2011 tarihli ve 1970 sayılı karar ile 17 Mart 2011 tarihli 1973 sayılı kararda kayıtlı hüküm ve çağruları dikkate alarak ve mezkur kararlar çerçevesinde Libya'da istikrar ve güvenliğin yeniden tesisine yönelik uluslararası çabalara çok boyutlu katkıda bulunmak üzere lüzum, sınır, kapsam, şekil, yöntem ve zamanı hükümetçe takdir ve tespit edilmek kaydıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve bununla ilgili gerekli

düzenlemelerin hükümet tarafından yapılması için Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca bir yıl süreyle izin istenilmesi Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılmış” olduğu belirtilmiştir. (TBMM 2011) Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurtdışına gönderilmesine ilişkin 31. tezkere olan bu tezkere TBMM Genel Kurulu'nda 24 Mart 2011 tarihli birleşimde kabul edilmiştir.

Sonuç

Libya'da yaşanan iç savaşı andıran çatışmalar, NATO müdahalesi ile bir dış boyut kazanmıştır. NATO'nun havadan yürüttüğü askeri operasyon aralıklarla devam etmiştir. Ülkenin özellikle doğu bölümünü elinde bulunduran muhalifler 23 Ağustos 2011 tarihinde Trablus şehrini alarak Muammer Kaddafi'nin idare merkezi olarak kabul edilen Bab-ul Aziziye'yi ele geçirmişler, böylece Bingazi ve Trablus'taki ikili yapı da sona ermiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2012). Kaddafi Yönetimi'ne karşı 17 Şubat 2011 tarihinde başlayan halk hareketi 23 Ağustos 2011'de Kaddafi güçlerinin Trablus'tan çıkarılmasıyla neticeye ulaşmış ve “Cemahiriye” rejimi yıkılmıştır. Libya, 28 Mart 2011 tarihinde kurulan “Ulusal Geçiş Konseyi (Meclis)” ile üyeleri Ulusal Geçiş Konseyi tarafından belirlenen 24 Kasım 2011 tarihinden bu yana görev yapan “Geçiş Hükümeti” (Kabine) tarafından yönetilmektedir.

23 Ekim 2011 tarihinde muhaliflerin oluşturduğu Ulusal Geçiş Konseyi Libya'nın kurtuluşunu ilan etmiştir. Ulusal Geçiş Konseyi daha ayaklanma başarıya ulaşmadan uluslararası toplumun önemli bir bölümü tarafından muhatap kabul edilmiştir. 10 Mart 2011 tarihinde ilk olarak Fransa'nın tanıdığı (Bölme, et al. 2011, 52) Türkiye, Ulusal Geçiş Konseyi'ni, 25 Ağustos 2011 tarihinden itibaren “Libya Devleti'nin ve halkının tek temsilcisi” olarak tanımış; Trablus'un Geçiş Konseyi'nin denetimine geçmesinin ardından Trablus'a Büyükelçi gönderen ilk ülke (2 Eylül 2011) olmuştur. (T.C.Dışişleri Bakanlığı 2012). 23 Ekim 2011'de Kaddafi yönetiminden kurtuluşu ilan edilen ülkenin tümünde devletin resmî adı şimdilik “Libya” olarak kullanılmaktadır. Ülkenin resmî adının kabul edilecek anayasayla kesin olarak belirlenmesi beklenmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2012).

Son özgür genel seçimin 1952'de yapıldığı Libya'da 7 Temmuz 2012 tarihinde gerçekleştirilen Ulusal Kongre seçimlerini Mahmud Cibril liderliğindeki Ulusal Güçler İttifakı (*Tehaluf Kuval Vataniyye*) kazanmıştır. Liberal olarak nitelenen ittifak 200 sandalyeli mecliste, siyasî partilere ayrılan 80 sandalyelik kontenjanın 39'unu kazanmıştır. Müslüman Kardeşler hareketi ise 17 sandalye ile ikinci sırada yer almıştır. Bu sonuç Arap Baharı eylemleri ardından hareketin başka ülkelerdeki seçim zaferlerine istisna oluşturmaktadır. Tüm partiler İslam'ı yasamanın referansı olarak alacaklarını açıklayarak seçime girmişlerdir. Bu nedenle seçmenler adayların İslam'a yaklaşımlarından çok diğer

etkenleri göz önünde bulundurarak oy vermişlerdir (Timetürk 2012). Meclisin geri kalan 120 sandalyesi bağımsız milletvekillerine ayrılmaktadır. Bu nedenle meclisin nihai siyasî yönünü öngörmenin zor olduğu şeklinde yapılan yorumları (BBC Türkçe 2012) Libya'yla ilgili gelişmeleri değerlendirirken göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Öte yandan ABD büyükelçiliklerine yapılan saldırılar ve ABD Libya Büyükelçisi J. Christopher Stevens'in öldürülmesi Amerikan kamuoyunda ve Batı'da İslamî radikalizme yönelik endişeleri gündemin ön sıralarında tutmaktadır. Öte taraftan bu saldırılar Arap Baharı sürecini İslamî radikalizmin yükselişi şeklinde göstermeye çalışan kesimlerin işini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda Libya'nın nasıl bir siyasî yapılanmaya gideceği ve ne yöne evrileceği soruları henüz cevap bulmamakla birlikte sürecin dünya kamuoyundaki beklentilere uygun ilerlemesinin önünde zorluklar bulunmaktadır. Libya Başbakanı Ali Zeydan'ın İçişleri Bakanlığına bağlanan fakat kontrol edilemeyen milis güçlerince kaçırılması ve daha sonra serbest bırakılması bu zorlukların somut göstergelerinden birini devlet milis ilişkileri bakımından ortaya koymuştur (Tanrıverdi 2013).

Sonuç olarak Ortadoğu'da Tunus'la başlayıp Mısır'la devam eden halk ayaklanmaları sadece Libya'ya sızarak kalmamış, Suriye, Bahreyn ve Yemen'i de etkisi altına almıştır. Daha şimdiden Ortadoğu'da rejim değişikliklerine yol açan gelişmelerin nerede duracağı ya da daha hangi ülkeleri içine alacağı belirsiz gözükmeyle birlikte baskıcı yönetimlerin egemen olduğu her ülkenin potansiyel olarak halk ayaklanmalarına açık olduğu bir gerçektir. Sürecin sadece iç dinamiklerle mi devam edeceği yoksa dış dinamiklerin Libya örneğinde olduğu gibi sürece müdahil olup olmayacağı hususu uluslararası konjoktüre bağlı olarak gelişecek gözükmektedir.

Kaynakça

- 26 Şubat 2011 Tarihli ve 1970 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı. 26 Şubat 2011. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement> (Mart 11, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- African Union. 10 Mart 2011 Tarihli Basın Açıklaması. 10 Mart 2011. http://www.au.int/en/sites/default/files/ANN_EN_10_MARCH_2011_PSD_THE_AFRICAN_UNION_ANNOUNCES_COMPOSITION_AD_HOC_HIGH_LEVEL_COMMITTEE_LIBYA.pdf (Mart 15, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- . "Communiqué of the 265th Meeting of the Peace and Security Council ." Afrika Birliği İnternet Sitesi. 10 Mart 2011. http://au.int/en/sites/default/files/COMMUNIQUE_EN_10_MARCH_2011_PSD_THE_265TH_MEETING_OF_THE_PEACE_AND_SECURITY_COUNCIL_ADOPTED_FOLLOWING_DECISION_SITUATION_LIBYA.pdf (Mart 15, 2011 tarihinde erişilmiştir).

- Akbaş, Zafer, ve Zeynep Arslan Düzgün. “Libya’daki Arap Baharı’na Yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivist Bir Yaklaşım.” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, no. 2 (2012): 57-82.
- Aljazeera. “El-Cezire.” El-Cezire İnternet Sitesi. 7 Mart 2011. <http://english.aljazeera.net/indepth/spotlight/libya/2011/03/20113716229926535> (Mart 19, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- New Libya Contact Group To Meet in Qatar. 29 Mart 2011. <http://english.aljazeera.net/news/europe/2011/03/2011329172644996505.html> (Mart 30, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- Aşula, Mustafa. “Şaşırta Libya.” TASAM İnternet Sitesi. 2011. <http://www.tasam.org/tr/icerik/2532/sasirtan-libya.html> (Mart 4, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- Ayhan, Veysel. “Alternative Politics.”, no. 3 (November 2011): 490-508.
- . Arap Baharı, İsyandar, Devrimler ve Değişim. Bursa: MKM Yayınları, 2012
- Babacan, Mehmet Emin, İrfan Haşlak, ve İsmail Hira. Sosyal Medya ve Arap Baharı. 2011. http://www.aid.sakarya.edu.tr/uploads/Pdf_2011_3.pdf (Ağustos 10, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- Başbakanlık Basın Merkezi. Başbakanlık Basın Merkezi Açıklaması. 18 Mart 2011. <http://www.bbm.gov.tr/Forms/pgNewsDetail.aspx?Type=1&Id=1501> (Kasım 23, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- BBC. Arab League Backs Libya no-fly zone. 12 Mart 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12723554> (Mart 14, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- . Libya:”Gaddafi Must Step Down says contact group. 13 Nisan 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13058694> (Nisan 14, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- BBC News Africa. Libya protests: Second city Benghazi hit by violence. 16 Şubat 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12477275> (Eylül 15, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- BBC Türkçe. Libya Seçiminin Galibi ‘Liberal İttifak’. 18 Temmuz 2012. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/07/120717_libya_results.shtml (Ağustos 3, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Bölme, Selin M., Ufuk Ulutaş., Taha Özhan, ve Müjge Küçükkeleş. “İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya’da Dönüşümün Sancıları.” SETA Aralık 2011. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (Mayıs 4, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- ve Eda Akbaş. “Batı ve Kaddafi Makasında Libya.” SETA Mayıs 2011. <http://file.setav.org/Files/Pdf/bati-ve-kaddafi-makasinda-libya.pdf> (Aralık 24, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- Brahimi, Alia. “Libya’s Revolution.” *The Journal of North African Studies* 16, no. 4 (2011): 607-609.
- CIA Factbook. Libya. 2012. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html> (Mart 3, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- CIA The World Factbook. Africa: Libya. 29 April 2013. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html> (Mayıs 6, 2013 tarihinde erişilmiştir).

- Dağ, Ahmet Emin. Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Encyclopedia Britannica. History of Libya. 2012. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/339574/Libya/214454/History?anchor=ref487847> (Mart 12, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- Hürriyet. Libya'da Adalet ve Kalkınma Partisi kuruldu. 3 Mart 2012. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12477275> (Mart 13, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- ICG. Popular Protest in North Africa and the Middle East (V). Report No: 107, Middle East/North Africa , International Crisis Group, 2011.
- Ignatius, David. Radikallerin İktidari Ele Geçirme Çabası. 14 Eylül 2012. <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?atype=HaberYazdir&ArticleID=1100214> (Eylül 2012, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Kıbaroğlu, Mustafa. "Arap Baharı ve Türkiye." *Adam Akademi*, no. 2 (2011): 26-36.
- Library of Congress. "Country Profile: Libya." Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi İnternet Sitesi. April 2005. <http://memory.loc.gov/frd/cs/profiles/Libya.pdf> (Mart 5, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- NATO and Libya-Operation Unified Protector. 2011. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_71652.htm? (Mart 27, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- Örmeci, Ozan. "Müslümanların Masumiyeti ve ABD Büyükelçiliklerine Saldırıları." Uluslararası Politika Akademisi. 13 Eylül 2012. http://www.academia.edu/1932345/_Or_meci_Ozan_2012_Muslumanlari_n_Masumiyeti_ve_ABD_Buyukeliciliklerine_Saldirilar_Uluslararası_Politika_Akademisi (Eylül 29, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Özkan, Mehmet. 5 Soru: Libya'da Fransız Büyükelçiliği'ne Gerçekleşen Saldırı. 23 Nisan 2013. <http://setav.org/tr/5-soru-libyada-fransiz-buyukeliciligine-gerceklesen-saldiri/yorum/5668> (Mayıs 3, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- Öztürkler, Harun. "Libya Ekonomisinin Genel Özellikleri." *Ortadoğu Analiz*, Mart 2012, 83-88.
- Pirashad, Vilay. Arap Baharı, Libya Kışı. İstanbul: Yordam Kitap, 2012
- T.C.Dışişleri Bakanlığı. Libya'daki Gelişmelere İlişkin olarak 18 Mart 2011 Tarihinde Başbakanlık Basın Merkezinden yapılan Basın Açıklaması. 18 Mart 2011. http://www.mfa.gov.tr/libya_daki-gelismelere-iliskin-olarak-18-mart-2011-tarihinde-basbakanlik-basin-merkezinden-yapilan-basin-aciklamasi.tr.mfa (Mart 19, 2011 tarihinde erişilmiştir).
- . Türkiye-Libya Siyasi İlişkiler. 2012. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Haziran 30, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Tanrıverdi, Nebahat. Libya'da Kaosun İlanı: Milisler ve Devlet. 16 Ekim 2013. <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4767>(Ekim 18, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- Taşkesen, Abdullah. "Arap Dünyasında Demoratikleşme Hareketleri." *Akademik İncelemeler Dergisi* 6, no. 2 (2011): 259-269.
- TBMM. "Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi." Zaman Gazetesi İnternet Sitesi. 24 Mart 2011. <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c097/tbmm23097082.pdf> (Eylül 25, 2012

- tarihinde erişilmiştir).
- . “Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi.” TBMM . 24 Mart 2011. <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c097/tbmm23097082.pdf> (Ekim 25, 2011 tarihinde erişilmiştir).
 - The Economist. Libya: Political Structure. 26 Mayıs 2009. <http://www.economist.com/node/13674363> (Mart 10, 2011 tarihinde erişilmiştir).
 - The Organization of Islamic Cooperation. Ihsanoglu calls upon the International Community to preserving Unity, Territorial Integrity and Independence of Libya. 29 Mart 2011. http://issuu.com/oic-journal/docs/oic_journal_issue_20_english (Mart 30, 2011 tarihinde erişilmiştir).
 - .Final Communiqué Issued By The Emergency Meeting Of The Committee Of Permanent Representatives To The Organization Of The Islamic Conference On The Alarming Developments In Libyan Jamahiriya. 8 Mart 2011. http://www.oic-oci.org/oicv2/topic/?t_id=5022&ref=2110&lan=en&x_key=libya (Haziran 14, 2013 tarihinde erişilmiştir).
 - .OIC General Secretariat Condemns Strongly the Excessive Use of Force against Civilians in the Libyan Jamahiriya. 22 Şubat 2011. http://www.oic-oci.org/oicv2/topic/?t_id=4947&ref=2081&lan=en&x_key=libya (Mayıs 14, 2013 tarihinde erişilmiştir).
 - Timeturk. Libya’daki seçimde kaybeden kim, kazanan kim? 13 Temmuz 2012. <http://www.timeturk.com/tr/2012/07/13/libya-daki-secimde-kaybeden-kim-kazanan-kim.html> (Ağustos 8, 2012 tarihinde erişilmiştir).
 - United Nations. “1970 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı.” Birleşmiş Milletler İnternet Sitesi. 26 Şubat 2011. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement> (Mart 11, 2011 tarihinde erişilmiştir).
 - . “Members “ Birleşmiş Milletler İnternet Sitesi.. <http://www.un.org/en/members/growth.shtml> (Ağustos 26, 2013 tarihinde erişilmiştir).
 - . “Growth in United Nations membership, 1945-present “ Birleşmiş Milletler İnternet Sitesi.. <http://www.un.org/en/members/growth.shtml> (Aralık 24, 2013 tarihinde erişilmiştir).
 - US Department of State. Background Note: Libya. 2012. <http://www.state.gov/outofdate/bgn/libya/196690.htm> (Mart 3, 2011 tarihinde erişilmiştir).
 - Uslu, Ali Resul. “Arap Halk Hareketleri, Bölgede Demokratikleşme İmkanları, Libya ve Türkiye’nin Tutumu.” Global Polical Trends Center. Nisan 2011. http://www.gpotcenter.org/dosyalar/GPT1_Ortadogu_KuzeyAfrika_IST_11APR2011.pdf (Temmuz 14, 2012 tarihinde erişilmiştir).
 - Yüksel, Pınar. “Operation Unified Protectorand Humanitarian Intervention With Security Council Authorization: Intra Vires?.” *Ankara Law Review* 9, no. 1 (2012): 53-80.
 - Ziya, Saliha. Libya Seçimleri: Kaos ve İstikrar Arasında. 12 Temmuz 2012. <http://setav.org/tr/libya-secimleri-kaos-ve-%C4%B0stikrar-arasinda/yorum/1218> (Mayıs 28, 2013 tarihinde erişilmiştir).